

**Examensarbeten inom Trädgårdsingenjörsprogrammet
2006:10**

(ISSN 1651-8152)

KJELLBERGSKA GÅRDEN

Inventering & förslag på förnyelse av en trädgård

av

Bodil Jarehammar

Landskapsplanering 10 p
Handledare: Karin Svensson
Examinator: Allan Gunnarsson
Institutionen för landskapsplanering

Förord

Med Karin Svensson som handledare är detta ett 10 poängs examensarbete inom landskapsplanering. Det är skrivet på B-nivå vid institutionen för landskapsplanering, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp.

Allan Gunnarsson är examinator.

Arbetet är inriktat mot gestaltning och målet är att ge förslag på hur en omgestaltning av Kjellbergsska gårdens trädgård i Falkenberg skulle kunna genomföras. Huset är från 1700-talet, och trädgården i sin nuvarande form anlades på 1940-talet. I uppdragsform av den nu åretruntboende familjen behöver trädgården ses över och uppdateras till att bli mer funktionell för familjen.

Jag vill tacka Ingri Wahlström, gammal ägare av Kjellbergsska gården, som i samtal gett mig mycket information om husets och trädgårdens historia, delat med sig av sina minnen och sin kunskap, bokatipsat och inspirerat. Jag vill också tacka min handledare Karin Svensson för uppbackning och goda råd, Malin Peterson och Johan Örtengren, ägarna till gården, för bilder och material, Stina Thunquist, byggnadsantikvarie, och de andra på Falkenbergs museum, för goda råd, Dennis Axelsson på Kulturmiljö Halland och Nordiska museet för arkivmaterial.

Tack Mona och Monika för stöd och sällskap

Malmö 2006-10-20

Bodil Jarehammar

Sammanfattning

Kjellbergska gården har en historia från början av 1600-talet och räknas som ett av Falkenbergs äldsta hus. Den kulturminnesmärkta borgargården har en säregen historia som skeppar- och handelsmannahem och ligger ovanför den plats där den gamla hamnen och tullportarna var belägna. Tomten Slottshagen 3 är av en för tiden karaktäristiskt långsmal typ och ligger i gamla stan som är uppbyggd längs med älven Ätrans strand. Gården var från början kringbyggd i en kvadratisk form, med köksträdgård bakom ladugårdslängan ner mot älven. Flera lyckor hörde också till hushållet för jordbruk och djurhållning. Trädgården som den ser ut idag skapades i egnahemsandan under 1940-talet då en av huslängorna revs och fruktträden planterades. Rabatterna närmast huset anlades som rosenrabatter under 1920-talet. Det finns behov av upprustning av trädgården i och med ägarbyte. Nyttoträdgården med fruktträd och bärbuskar kräver mycket arbete och passar inte den nya familjen, som vill ha en lättanvänd, enklare trädgård. Problematiken ligger i att gå från nyttig egnahemsträdgård till en mer lättskött och ledig trädgård med behållen känsla av gamla anor.

Arbetet har utförts genom en litteraturstudie av borgarträdgårdens ursprung, och efterforskningar om gårdens och tomtens historia, för att få en uppfattning om hur det sett ut på Kjellbergska gården. Vidare har inmätningar och inventeringar gjorts i trädgården för att fastställa växtmaterial och trädgårdens tillstånd. Ett förslag på förnyelse av trädgården har sedan gjorts utifrån ägarens önskemål och trädgårdens förutsättningar med litteraturstudien och husets egen historia som bakgrund.

Inga stora omvälvningar har föreslagits i den från början väldisponerade trädgården, utan en försiktig uppreprensning genom borttagning av flera fruktträd och bärbuskar, och en förstärkning av rummen med klippta och stillsamt vintergröna former. Sittplatser har betonats och lekplatser för barn beaktats. Växter som placerats in har valts ut för att gå i stil med trädgårdens gammaldags uttryck och med hjälp av litteraturstudien. I gestaltningen har jag försökt spegla den historia som trädgården har och sneglat på den stämning jag tyckt mig hitta i borgarträdgårdens uttryck.

Summary

The history of the estate of Kjellberg starts in the beginning of the 17th century and counts as one of the oldest buildings in the town of Falkenberg. The ancient burgher house holds a history as a home of a shipping- and trading family and is situated close the place where the old harbour and custom gates formerly were situated. The property has a typical shape of a long and narrow garden and is located in the old town. The old town is edified along the Shore of Nissan River. The property was at first surrounded by buildings in a square shape with the kitchen garden lying behind the building holding the barn. Several pieces of land belonging to the household were used for cultivation and pasture for cattle.

The garden as it is today was planned as a typical fruit and kitchen garden during the early 1940's. The barn was pulled down and fruit trees were planted. The borders along the sides of the house were created in the 1920's and were used for growing roses. The garden is in need of some rearmament, because of change of owners and therefore a change in how the garden is being used. The old fruit garden is exacting and is not suitable for the new family who needs an easy used, more informal garden. The challenge is to take the garden from a utility garden to an easily laboured, plain garden, with a maintained feeling of a long and traditional history.

The essay has been carried out through a literary study in the origin of the burgher garden and research about the history of the house and property, to get an apprehension about the house of Kjellberg. Measurements and inventory was made in the garden to establish plant material and its condition. A suggestion of improvements was then made, taking in consideration the new owners needs and the persiquites of the garden, based on the study of literature and with the history of the house as background.

No big changes has been made in the well disposed garden, but a careful purging of fruit trees and berry bushes, and a reinforcement in the room building using green, trimmed, still forms. Places of seating has been highlighted and playgrounds for children taken to consideration. Plants have been chosen to fit the style of the gardens old-fashioned expression.

Innehållsförteckning

Förord

Sammanfattning

Summary

Inledning

Bakgrund

Syfte

Material och metod

Avgränsningar

Historik

Borgarträdgården - litteraturstudie

Kjellbergska gårdens historia

Den nuvarande trädgården

Gårdsplanen

Frukträdgården

Växtlista nuläge

Trädgårdens problematik

Funderingar om trädgården

Förändringsförslag

Portrabatten

Bislagsrabatten

Gårdshusrabatten

Sittbrunnen

Södersidan

Framför förrådet

Staketet och sittplatsen

Nordöstra hörnet

Övrigt

Diskussion

Bilagor

Nulägesplan

Omarbetningsplan

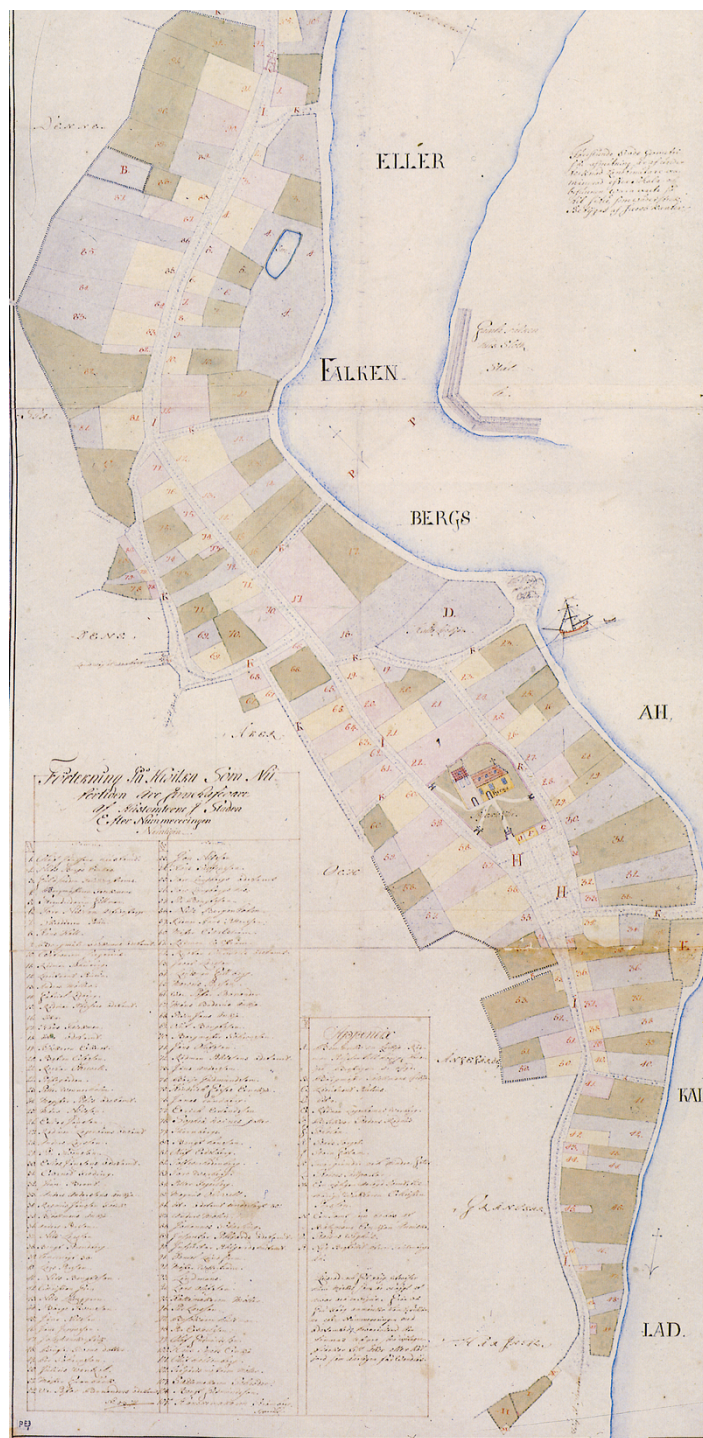
Inledning

Bakgrund

Kjellbergsska gården, hus nr 60 vid Storgatan har en historia från början av 1600-talet och räknas som ett av Falkenbergs äldsta och mest välbevarade hus. Gamla stan är uppbyggd längs med älven Ätrans strand och huset ligger ovanför den plats där den gamla hamnen och tullportarna varit belägna. Med sin säregna historia som stannat inom familjen fram till idag, har det kulturminnesmärkta huset stark karaktär.

Trädgården som den ser ut idag, har inte lika gamla anor. Frukträderna planterades på 1940-talet och rabatterna närmast huset anlades som rosenrabatter på 1920-talet. Huset har genomgått många förändringar genom åren allt eftersom behoven och utvecklingen krävt detta. Detta har alltid skett med varlighet och i stor utsträckning har man återanvänt byggmaterial.

Under 2006 har renovering och modernisering av huset gjorts i samband med ägarbyte. Det finns också behov av att rusta upp trädgården och att anpassa den gamla nyttoträdgården till den nya familjens behov. Familjen köpte huset 2005 och önskar nu kunna utnyttja trädgården till lika stor del som sitt hus. Problemet för ägaren är att trädgården, då familjen inte har tidigare erfarenhet, känns svårskött och tunggrodd, och därmed otillgänglig, samtidigt som de har respekt för husets väldokumenterade och K-märkta historia. De önskar en mer lättskött trädgård, men vill behålla känslan av gamla anor.

Figur 1. Karta över Falkenberg från 1764. Längst till höger på bilden, nedanför kyrkan, är tullportarna markerade med ett L. Det lila fältet intill visar tomt nr.36 och Kjellbergsska gården.

Syfte

- Att anpassa den välplanerade nyttoträdgården med fruktträd och bärbuskar till den nya familjens behov.
- Att fördjupa mig i att möta problematiken som uppstår i mötet mellan det traditionellt nyttiga och det modernt funktionella i en trädgård.
- Att hitta vad som ska bevaras i den gamla trädgården, fastställa hur den mår och vad som finns för att kunna dra slutsatser om vad som med fördel kan behållas och samtidigt möta kundens behov och idéer.

Material och metod

- Litteraturstudie om borgarträdgårdar.
- Studier av historiskt material, dokument, historieskrivningar om bygden, och huset för att kunna läsa av historien om gården.
- Intervjuer med ägarna om tankar och idéer om trädgården för att få reda på vilka prioriteringar de har och vad de önskar med sin trädgård.
- Intervjuer med förra ägarna för att fastställa historien, och höra om deras syn på trädgården.
- Inmätning och planritning över hur trädgården ser ut idag.
- Inventering av växtmaterial på platsen och med hjälp av foton och intervjuer med de förra ägarna.
- Val av växter med utgångspunkt i de traditioner som finns i trädgården men också med hjälp av litteraturstudier för att motivera växtvalet i tid och rum.

Avgränsningar

Litteraturstudien har utgått enbart från målsättningen att ta reda på vad som är typiska drag i en gammal borgarträdgård. Inga vidare efterforskningar om vilka växter som var typiska i borgarstadsdelarna i Falkenberg under 1700-och 1800-talen har gjorts, utan växter har valts utifrån vad som redan finns i trädgården och dess omgivning.

I gestaltningen finns ingen planteringsplan eller skötselplan. Ingen hänsyn har heller tagits markens tillstånd då ingen jordanalys, eller förslag på lämplig jordförbättring har gjorts i trädgården.

Historik

Borgarträdgården – litteraturstudie.

Borgarträdgårdens influenser

*I den nederländska borgarträdgården är det den fridfulla stämningen som råder. Den avgränsade trädgården är skyddad från insyn och det är soligt och hemtrevligt, ett uterum som är det gjort för att slappna av i.*¹

Efter att ha gjort sig fria från Spaniens herravälde i slutet av 1500-talet startade den holländska guldåldern. En växande världshandel formade en mäktig och välmående borgarklass och landet blev ledande inom kultur, konst och vetenskap. Stilen inom den holländska konsten var realistisk och detaljrik och skulle skildra sinnlig glädje. Blomsterbuketter avbildades tillsammans med snäckor och frukter och andra små ting med anknytning till de många upptäcktsresorna. Vardagslivet avbildades också och trädgården som skymtar fram i bilderna verkar vara en avskild plats där man njuter av mat och dryck i goda vänners lag.²

I den självständiga trädgårdsstil som utvecklades i Nederländerna under 1600-talet fanns drag av både renässans och barock. I sin rikedom på blommor, tonvikt på detaljer och slutna planform skiljer den sig från sina grannländers trädgårdar vid denna tid.³ De nederländska borgarna anammade de italienska renässanssträdgårdarnas parterrer. Mönsterböcker kom ut som visade dekorationer och ornament. Parterrererna skulle på sitt pedantiskt anlagda sätt bilda sammanflätade mönster av småbäddar för uppvisning av nya exotiska växter som fördes hem under handelsresor till andra delar av världen. Bland annat den för Holland så välbekanta tulpanen blev den populäraste blomman. Även andra element ur renässanssträdgården som lövgångar och formklippta träd, fanns med i idealträdgårdar uppförda åt såväl kungar och rika handelsmän som enklare borgare. Parterrrformen med fyra vinkelformat ordnade kvarter, fyllda med blommor och ett korsformat kvarter i mitten kom att bli vanlig i norra Europa. Ytorna runt parterrkvarteren kunde vara stensatta för att knyta an med huset som bildar själva fasaden till trädgården.⁴

Den holländska trädgården kom att bli synonym med en liten, intim, solbelyst och inramad trädgård, med renässanspräglade och prydliga parterrer, importerad blomsterprakt mellan klippta häckar och en imponerande detaljrikedom.⁵ För Skandinavien fick Nederländernas trädgårdsidéer också betydelse och via handel med framför allt Danmark och Norge kopierades de prydliga parterrererna, blomprakten och de små exotiska prydnadsföremålen som snäckor, glaskulor och vaser. Rester av dessa kan fortfarande hittas i svenska kustträdgårdar,⁶ där handeln och sjöfarten ofta var som mest intensiv.

¹ Blennow. Anna-Maria. Europas trädgårdar. s 133.

² Blennow. Anna-Maria. Europas trädgårdar. s 134-136

³ Nationalencyklopedin.2002.

⁴ Blennow. Anna-Maria. Europas trädgårdar. s 137-140

⁵ Blennow. Anna-Maria. Europas trädgårdar. s 141

Den svenska borgarträdgården

En trädgård har hört borgargården till sedan medeltiden och i Magnus Erikssons stadslag från 1300-talet beskrivs trädgårdar med fruktträd och kålgårdar. Det finns få avbildningar av stadsträdgårdar men de som finns visar nyttodlingar med rader av odlingsbäddar indelade i kvadratiske kvarter. Många gårdar höll sig också med djur; grisar och kor som vallades på betesmark eller i skog. På åkrar odlades säd, ärtor och rovor medan täpporna innehöll mer krävande grödor som lök och kål.⁷

För att få igenom ansökan om burskap och bli borgare i en stad var man tvungen att betala skatt och därför åtog man sig att driva någon ekonomiskt givande verksamhet. Borgaren fick en stadstomt och ett stycke mark att bruka bredvid sin handel eller sitt hantverk. Rika handelsmän fick mer centrala hus medan enklare hantverkare fick mindre tomter i gränderna. Det vanliga var att gårdstomterna var omslutna av plank och man kunde bara komma in genom porten mot gatan. Byggnaderna hade ingång från gården och det finaste rummet i huset låg mot gården. Under 1700-talet byggdes gårdarna med herrgårdar som förebild då boningshuset låg längs gatan och porten gick bredvid eller genom huset. Uthus och bodar låg på ömse sidor om gårdsplanen – motsvarande herrgårdens flyglar. Trädgården låg längst in på tomten och avgränsades mot den ofta kullerstensbelagda gårdsplanen med staket eller en byggnad.⁸

Under 1700-talet ökade trädgårdsintresset hos svenska stadsborgare och präster och det var inte längre bara kungar och adelsmän som hade trädgårdar. Den ekonomiskt starka gruppen av bruksägare, manufakturidkare och handelsmän anlade prydnadsträdgårdar på sina gods och sommarbostäder.⁹ I 1800-talets prydnadsträdgårdar spelade växterna huvudrollen då sortimentet växte explosionsartat.

Nyintroducerade växter och målmedveten förädling gjorde att helt nya växter fanns tillgängliga. Starka kontraster skulle uppnås i trädgården så man använde form och färg för att skapa dessa kontraster. Lövträd mot barrträd till exempel, eller upprättväxande träd mot hängande träd, eller gult mot rött eller lila i färgkombinationer. Allt piffades upp med prydnadsföremål. Ytterligheterna blev tydliga i de mindre villa- och stadsträdgårdarna där allt detta trots begränsat utrymme ändå skulle finnas med.¹⁰ I början av 1800-talet kom skiftesreformen och fullföljde de förändringar i jordbruket som påbörjats under förra århundradet.¹¹ Produktionen av grönsaker ökade då den växande befolkningen skulle mättas och man övergick till mer systematisk odling av nyttoväxter. Grönsaker såddes i intervaller och för vintern lagrades rotfrukter och äpplen. Trädgårdsutvecklingen i Sverige var expansiv från mitten av 1800-talet och fram till ca 1940 då kunskapen om anläggning och skötsel spreds till den bredare befolkningen. Efter skiftesreformen då gårdar flyttades ut kunde bönder också börja anlägga hela trädgårdar i anknytning till huset, ibland planerad av länsträdgårdsmästare. Innehållet var fortfarande nyttobetonat, men nu började även estetik forma trädgården med symmetri och indelning i kvarter.

⁷ Flinck. Maria. 1994. Tusen år i trädgården, från sörmländska herrgårdar och bakgårdar. Värnamo. s 212.

⁸ Flinck. Maria. 1994. Tusen år i trädgården, från sörmländska herrgårdar och bakgårdar. Värnamo. s 209.

⁹ Flinck. Maria. 1994. Tusen år i trädgården, från sörmländska herrgårdar och bakgårdar. Värnamo. s 47

¹⁰ Flinck. Maria. 1994. Tusen år i trädgården. från sörmländska herregårdar och bakgårdar. Värnamo. s 92 – 93.

Under senare delen av 1800-talet gick gårdsplanen från handelsplats och verkstadsutrymme mer och mer över till privat utrymme för familjen och när man började plantera på gårdsplanen var det mest i prydnadssyfte. Prydnadsträd planterades och päronträd var populära fruktträd i de små trädgårdarna, liksom syrén och rosor var populära buskar. Blomrabatter placerades i hörn och längs husväggar.¹² Stadsträdgårdarna under sena 1800-talet var små oaser med slingrande gångar, rosenrabatter och bersåer. Urnor och spegelkulor på piedestaler var vanliga. Trädgården som fortfarande låg i nedre delen av tomten skildes från gårdsplanen med spjälstaket, och köksträdgården hade traditionellt rabatt- och fruktträdkantade odlingskvarter¹³.

Kjellbergsska gårdens historia

Figur 2. Kjellbergsska gården på Storgatan 60.

(foto: Malin Peterson juli 2006)

Fastigheten "Kjellbergsska gården" ligger på Storgatan 60 i gamla stan i Falkenberg. Huset byggdes till skepparen och handelsmannen Bengt Larsson och har kvar sin fina byggnadskaraktär av gammalt välförsett borgarhem,¹⁴ som många av de andra gårdarna som kantar Storgatan i gamla stan. Utmed gatan ligger det låga boningshuset med körport åt östra sidan och gavlarna gränsar direkt till bredvidliggande hus.¹⁵

Kjellbergsska gården kan stoltsera med köpebrev för mark från 1612 och man vet att huset omtalas i bygglovshandlingar runt 1680,¹⁶ men beräknas vara byggt i sin nuvarande form på 1700-talet och är ett bra prov på vanlig borgarbebyggelse under århundradets senare del. Tomten är genomgående och av den långsmala typ som är karakteristisk för äldre gårdstomter.¹⁷ Den sträcker sig från gatan ned mot älven Ätran och slutar bara ett stenkast från stranden, där skeppen låg för ankar nedanför. Husen var från början byggda i en enda sammanhängande följd och i kvadrat, med bostadsrum, loge, fähus och lador.¹⁸

Gården har genom giftermål, sedan den byggdes, gått i ägarskap på kvinnosidan, vilket är ett ganska märkligt förhållande. Den viktigaste inkomstkällan på gården var under 17- & 1800-talen sjöfart och männen i familjen hade sin huvudsakliga yrkesverksamhet som skeppare. Med små lastskutor fraktades virke, säd och sill. Vid arvsskifte ärvde männen handelsskeppen, och kvinnorna ärvde gården¹⁹.

¹² Flinck. Maria. 1994. Tusen år i trädgården, från sörmländska herrgårdar och bakgårdar. Värnamo. s 224.

¹³ Ilminge. Christina. 2002. Bevara och sköta en gammal trädgård. Värnamo. s 11-12.

¹⁴ Ljung. Anders, 1954, *Ur Falkenbergs stads historia*. Halmstad

¹⁵ Nordiska museets arkiv i Stockholm. Inventering av gamla stan i Falkenberg. 1944

¹⁶ Wahlström, Ingri, gammal ägare av Kjellbergsska gården, intervju, 2006-09-13

¹⁷ Nordiska museets arkiv i Stockholm. Inventering av gamla stan i Falkenberg. 1944.

¹⁸ Ljung. Anders, 1954, *Ur Falkenbergs stads historia*. Halmstad

¹⁹ Wahlström. Svante. tidigare ägare till Kjellbergsska gården. minnesanteckningar till rundvandring. 2001. Wahlström. Ingri.

Jordbruk bedrevs också på gården för självhushåll och under 17- och 1800-talet ökade jordinnehavet genom inköp av lyckor på upp till nio tunnland på Västra gårdet som var upp till 9 tunnland.²⁰ Så pass mycket odlades att en del av det kunde säljas och djur som hölls på gården var hästar, kor och höns.²¹ Detta under ägarna Johan/Jean Møller och Jöns Kjellberg, som båda var driftiga skeppshandlare och intresserade av jordbruk.

Att Jöns Kjellberg ansökte om burskap finns bevisat i brev, men var något som gjordes av alla herrar på gården fram till slutet av 1800-talet. Att erhålla burskap och bli borgare var en förutsättning för att få idka näring i staden men man var också skyldig att fullgöra vissa tjänster och att betala skatt.²² Till Kjellbergska gården hörde till exempel gästgivareplikt som betydde att den skulle hållas med hästar - en dagsfärd norrut och en dagsfärd söderut. Även så kallad brandkedjeplikt låg på Kjellbergska gården, vilket betydde att kvinnorna var skyldiga att se till att släckningskedjan nerifrån älven hölls igång vid brand någonstans i staden. Jöns Kjellberg, som gett namnet till gården genom att bedriva framträdande arbete för staden, avsåg sig senare sitt burskap, detta i en tid då burskapet förlorat det mesta av sin laga kraft i och med upphävningen av borgarskapslagen 1864.^{23,24}

Bakom Kjellbergska gårdens ladugårdslänga, som också innehöll brygghus med dörr åt gården, stall, svinstia och genomgående port, fanns köksträdgården. Där låg kål- och humlegården för egenförsörjning.²⁵ I lagen från 1434, Byggningsbalken kap 7, 1 – 3 §, stod att alla hemman skulle odla 200 störrar humle.²⁶ Humleodlingen ingick i burskapet och användes till beskattning. Trädgårdstäppan i tomtens östra del omnämns i inventeringen av gården från 1944, och visar att jordstycket användes till odling ända fram till dess.²⁷ Till gården hörde också ett stycke mosse, vilket gjorde till alla gårdar på Storgatan, för att ha tillgång till torv att elda med.

²⁰ Ljung, Anders, 1954, *Ur Falkenbergs stads historia*. Halmstad

²¹ Wahlström, Svante, tidigare ägare till Kjellbergska gården, minnesanteckningar till rundvandring, 2001

²² Nationalencyklopedin. 2000. uppslagsord: borgare.

²³ Wahlström, Ingri, gammal ägare av Kjellbergska gården, intervju, 2006-09-13.

²⁴ Nationalencyklopedin. 2000. uppslagsord: borgare.

²⁵ Wahlström, Ingri, gammal ägare av Kjellbergska gården, intervju, 2006-09-13

²⁶ <http://www.ra.se/RA/geometrisk/manadens/2006/september/september.htm>. 2006-09-19. 15.30. Nilsson, Pia Doktorand. SLU Ultuna. Avdelningen för Agrarhistoria. knuten till Riksarkivets kartprojekt.

På 1920talet tog sig Albin Carlson an gården genom giftermål med Nanna, som var barnbarn till Jöns Kjellbergs adoptivdotter och sjunde kvinnan att ärva gården. Han anlade rabatter längs gårdens husväggar och odlade rosor, inhandlade från Pedersen i Danmark, och senare från Cedergren i Råå på 30talet. Albin Carlson var gediget intresserad av trädgård och han anlade samtidigt som han tog hand om Kjellbergska gården (där hans svärmor bodde) sin egen trädgård på Nygatan ett stycke därifrån, där det bland annat experimenterades med häckplantor och rosor.

Figur 3. Rosenrabatten finns kvar idag men rosorna är utbytta. (Foto: Malin Peterson, juli 2006)

Fram till 1936 arrenderades gårdens mark ut och arrendatorn hyrde också in sig i en av lägenheterna på gården. Då det blev svårt att hitta nya arrendatorer styckades marken upp och såldes av som tomter. Runt den här tiden styckades också den del av gårdens tomt som låg längst ner mot Ätran av och såldes till granngården. Efter att jordbruket upphört behövdes inte längre ladugårdsbyggnaden och den revs efter noggranna uppmätningar i dokumentationssyfte av Chalmers 1946²⁸. Nu fick trädgården en helt annan form då gårdsplanen öppnades upp mot den övriga tomten, den gamla köksträdgården.

Figur 4. Källargolvet vid sittplatsen. De rosa pionerna planterades 1946. (Foto: Malin Peterson, juli 2006)

Frukträd planterades, främst äpple men även päron. De bärbuskar som planterades var röda och svarta vinbär. Golvet i källaren under logen behölls och utgör nu den stenlagda marken i den kvadratiske sittplats som omgiven av prydnadsrabatter och frukträd utgör den centrala delen i trädgården.

Albin och Nanna Carlsons dotter Ingri föddes 1922 och växte upp med sin fars trädgårdar, både den på Nygatan och i mormors hus på Kjellbergska gården. Hon är utbildad folkskolelärare, där trädgårdsskötsel och odling ingick i undervisningen. Så när Ingri flyttade in på gården 1960 fanns både handlag med trädgård i allmänhet och med Kjellbergskas trädgård i synnerhet. Ingri Wahlström har vårdat Kjellbergska gården utifrån sin bästa förmåga och har försökt bevara den stämning hon tycker finns i huset och förlängt den ut i trädgården. Ingenting har forcerats, inga överflotta rabatter, utan en naturlighet skulle hittas och följas. Hon har bara använt traditionella växter, så att inga mer moderna växtslag skulle kunna sticka ut. Genom att på detta stillsamma sätt låta trädgården förändras långsamt, att tänka på färger och försöka bevara sin fars idéer med platsen har hon skött om trädgården tillsammans med sin familj i nära fyrtio år.

Den nuvarande trädgården. *Inventering*. (se även bilaga 1. nulägesplan)

Hela trädgården mäter ca 380m² och har två starkt karaktärsskilda delar. En gårdsplan löper mellan de på tre sidor runtliggande husen och öppnas åt öster upp mot en fruktträdgård som svagt sluttar bort från huset, ner mot älven. Denna del är avskärmad av ett rödmålat plank åt grannen i norr och öster och av en rödmålad byggnad ner mot älven samt ett nätstaket mot grannen på södersidan.

Gårdsplanen

Gårdsplanen, som är kullerstensbelagd, inkluderas av kulturminnesmärkningen av byggnaderna och får inte ändras. Mossa och gräs har tagit över större delen av den, förutom de gångar som löper längs med husens väggar som på nytt har tagits fram. Mellan husen, i kanten mellan gårdsplanen och fruktträdgården står en konstruktion av järnvägsräls som Albin Carlson placerade där till mattställning efter sin pensionering 1932. Där klättrar en humleplanta. I samband med att ladugårdslängan revs planterades en häck av rosen 'New Dawn' tvärs över gårdsplanen för att skilja de båda trädgårdsdelarna åt. Med åren har rosenbuskarna successivt försvunnit och nu återstår bara en planta.

*Figur 5. Mattställningen av järnvägsräls med humle delar av gårdsplanen och fruktträdgården
(foto: Bodil Jarehammar, september 2006)*

Tre rabatter finns längs med husväggarna. En finns på kortsidan av annexet, 2.6 x 1m, och fungerar som entrérabatt för porten. Där står en vit syrén, storrams och en rundklippt buxbom och marken täcks av vintergröna och skuggröna.

Den andra är en stenkantad rabatt på 2 x 0.4m och finns framför den lilla utbyggnaden på mitten av storhuset, Bislaget kallat. Där står en häggmispel och bredvid står trädgårdsiris och krollilja.

Fig. 6 bergnepeta

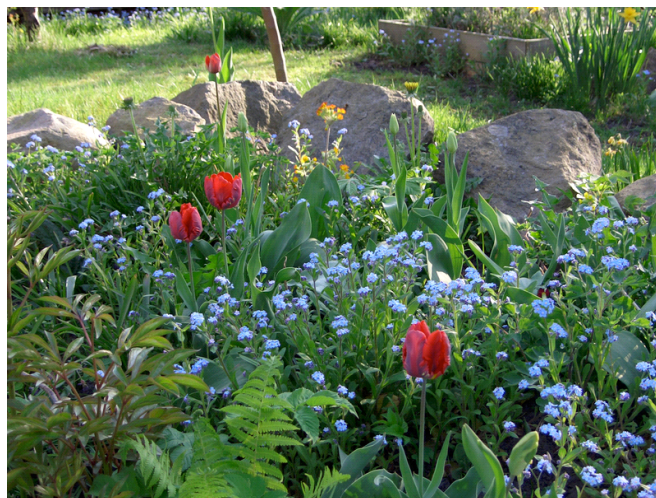
Den tredje rabatten, också den stenkantad, löper längs husets vinkelbyggnad, har söderläge, 5 x 1m och innehåller tre av trädgårdens rosenbuskar. Mellan dem finns höstflox och höstaster bakom bergnepeta och i ena hörnet växer taklök.

Fruktträdgården

Fruktträden och bärbuskarna är alla placerade längst ner i trädgården. Fem av dem är placerade runt en stenkantad kvadratisk anläggning med rabatter som sluttar ner mot en sittplats med träbänkar och stenläggning. Detta utgjorde tidigare källargolv i den nu rivna ladugårdsbyggnaden. Anläggningen är

ytterkant, men 3.5 x 3.5 m lång i innerkanten. Åt tre håll är ytterkanten omgärdad av rundade stenar och utanför den står fyra av träden. Åt det fjärde hållet ligger mindre stenar i markytan och markerar kanten och slutet av kullerstensbeläggningen på gårdsplanen. Vårblomningen i rabatterna består av scilla, pärlhyacint, vanlig hyacint, kungsängslilja, röd och gul jordviva, klocklilja, liljekonvalj och pingst och påskliljor som står inte bara i rabatten utan också långt ute i gräsmattan.

Dessa vårfina byts varligt och vackert successivt ut mot bland annat pioner, några av dem planterade runt 1950, brudslöja, blå förgätmigej, tulpaner och smultron som omger hela hörnet där det stora päronträdet står. Andra växter är stor daggkåpa, bergenia, fingerborgsblomma, löjtnantshjärta, riddarsporre, träjon, stjärnflocka och mängder av akleja. I hörnet vid stentrappan ner till sittplatsen står en mahonia.

*Figur 7. Tulpaner och förgätmigej i sittbrunnens rabatter.
(Foto: Malin Peterson, maj 2006)*

Flera andra fruktträd står placerade längs med kanterna av trädgården. Allt som allt finns där nio äppel-, tre päron- och två körsbärsträd. Ett av äppelträden, ett familjeträd, är nyligen planterat i ett försök att få fram symmetri i planteringen runt sittbrunnen. Körsbärsträdet är också yngre än de andra fruktträden. En kompost är placerad längst ner i östra hörnet och framför den har ett staket placerats. På andra sidan staketet, i kant med förrådsbyggnaden och rakt nedanför den nedsänkta sittplatsen finns en uteplats till. Denna är belagd med träplattor. Längs med förrådet som gränsar till tomten i öster står tre av äppelträden och ett körsbär. Rabatten som går längs södersidans nätstaket därifrån och upp till annexets början består av två knähöga rhododendron, en syren, vinbärsbuskar, rosenbuskar och en forsythia. Nätstaketet spärrar av mot grannens buskar och perenner. Längst upp mot annexets vägg, men på grannens sida, står en fläder omgiven av bland annat löjtnantshjärta, kärleksört, höstanemon, strålrudbeckia och höstgullris. Rabattens markering svänger när den börjar närma sig annexet och blir bredare upp mot kortsidan. Det blir en fin avrundning och blomningen i rabatten avlöser sig självt hela säsongen även här.

Växtlista

Träd

Amelanchier lamarckii	häggmispel
Pyrus communis 'Hertiginnan Else'	päron
Pyrus communis 'Charneu'	päron
Pyrus communis 'Bonne Louise'	päron
Malus domestica 'Wealthy'	äppel
Malus domestica 'Cox Pomona'	äppel
Malus domestica Familjeträd, 5 sorter	äppel
Malus domestica 'Queen'	äppel
Malus domestica 'Ingrid Marie'	äppel
Malus domestica 'Ingrid Marie'	äppel
Malus domestica 'Cox Orange'	äppel
Malus domestica 'Cox Orange'	äppel
Malus domestica 'Transperent Blanche'	äppel
Prunus domestica 'Reine Claude d'Oullins'	körsbär
Prunus domestica 'Reine Claude d'Oullins'	körsbär
Syringa vulgaris	syrén

Rosor

Rosa 'Elisabeth Queen'
Rosa 'Peace'
Rosa foetida 'Persian yellow'
Rosa 'Else Poulsen'
Rosa 'Sueionum'
Rosa bourbonica 'Louise Oudier'
Rosa macrantha 'Raubritter'
Rosa borbonica 'Pierre Oger'
Rosa 'New dawn'
vit pimpinellros

Buskar

Ribes rubrum, röda vinbär	röda vinbär
Ribes nigrum, svarta vinbär	svarta vinbär
Syringa vulgaris	syrén
Rhododendron	rhododendron
Forsythia x intermedia,	forsytia
Mahonia aquifolia	mahonia
Buxus sempervirens	buxbom

Perenner

Anemone hupensis tomentosa, höstanemon
Alchemilla mollis, jättedaggkåpa
Aquilegia vulgaris, akleja med korta sporrar
Aquilegia x cultorum, akleja med långa sporrar
Astrantia major,
Bergenia cordifolia,
Chrysanthemum leucantemum,
Chrysanthemum coccineum,
Convallariamajalis,
Corydalis lutea,
Delphinium cultorum,
Delphinium cultorum,
Dicentra spectabilis,
Digitalis purpurea
Doronium
orientale,
Dryopteris filix-mas,
Helleborus niger,
Hepatica nobilis,
Hepatica transsylvanica,
Hosta sieboldiana,
Iris germanica,
Lavandula angustifolia,
Malva alcea
Myosotis scorpioides
Nepeta mussinii,
Omphalodes verna,
Pachysandra terminalis,
Paeonia lactiflora 'Doll of Beauty'
Paeonia officinalis,
Papaver pseudo-orientale,
Phlox paniculata-hybrid 'Fujijama',
Polygonatum multiflorum,
Primula vulgaris,
Primula veris
Primula veris 'Rubra'
Rudbeckia fulgida
Rudbeckia nitida 'Autumn glory'
Sedum spectabile,
Sempervivum tectorum,
Solidago x hybrida,
Vinca minor,

höstanemon
jättedaggkåpa
akleja med korta
sporrar
akleja med långa
sporrar
stjärnflocka
hjärtbergenia
prästkra
röd prästkra
konvalj
gul nunneört
riddarsporre
vit riddarsporre
löjtnantshjärta
fingerborgsblomma
vårkra

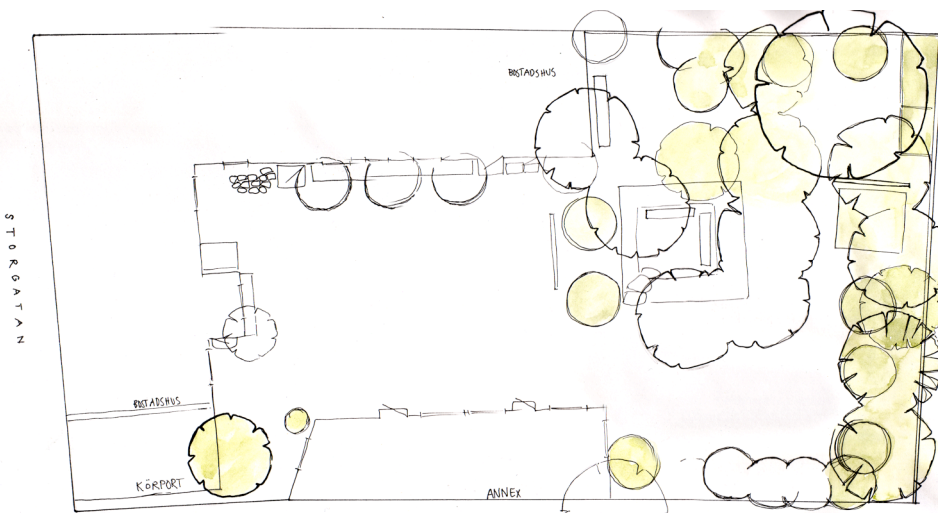
träjon
svart julros
blåsippa
ungersk blåsippa
daggfunkia
tyskiris
lavendel
rosenmalv
förgätmigej
bergnepeta
ormöga
skuggröna
luktpion, vit
bondpion, röd
jättevallmo
höstflox
storrams
jordviva
gullviva
röd gullviva
strålrudbeckia
glansrudbeckia
kinesisk kärleksört
taklök
höstgullris
vintergröna

Lökväxter

Chimodora,	vårstjärna
Crocus vernus,	krokus
Fritillaria meleagris,	kungsängslilja
Galanthus nivalis,	snödroppe
Leucojum vernal,	Snöklocka (klosterlilja)
Lilium martagon album,	krollilja
Lilium regale album,	kungslilja
Muscari armeniacum,	pärlhyacint, vit, blå
Narcissus poeticus,	pingstlilja
Narcissus poeticus 'Actaea',	pingstlilja
Narcissus poeticus 'Avanti',	pingstlilja
Narcissus poeticus 'Scarlet Elegans',	pingstlilja
Narcissus pseudonarcissus 'King Alfred'	påsklilja
Narcissus pseudonarcissus	liten påsklilja
Scilla siberica,	rysk blåstjärna
hyacinthus orientalis	hyacint
Tulipa praestans 'Fusilier'	tulpan, brandröd
Tulipa 'Insurpassable'	tulpan, rosa
Tulipa 'White triumphator'	tulpan, vit
Tulipa	tulpan, gul dubbel
tulpaner i blandade färger. Troligen gamla kvarstående från Albin Carlsons tid	

Trädgårdens problematik

Den främsta problematiken i trädgården är att kunden upplever den som svårskött. Familjen har ingen tidigare erfarenhet av trädgård och de många fruktträden och bärbuskarna gör att den är skötselkrävande. Den är från början till största delen anlagd som en nyttoträdgård, men den nya familjen vill ha trädgården till en skön plats för avkoppling och en plats för barnen att leka på. I det nordöstra hörnet står fruktträden tätt, växer in i varandra och tar mycket ljus. Det är här den största förändringen behövs för att göra platsen mer tillgänglig. Ros- och vinbärsbuskarna kämpar också om platsen och ljuset och den överdimensionerade komposten längst ner i hörnet hindrar besökaren ytterligare från att vilja vistas där. Planket som står mellan komposten och sittplatsen står där för att gömma komposten och gör samtidigt att det blir ännu mörkare i det problematiska hörnet. Sittplatsen på andra sidan planket är sliten. Den är från början placerad där för att man ska kunna njuta av kvällssolen, men används nästan aldrig då den känns ovälkomnande. Grunddispositionen i trädgården känns välförankrad och den främsta anledningen till att familjen inte använder den är egentligen att den är lite stökig. Det behövs främst rensas upp och ställas i ordning. De rosenbuskar som står utplacerade runt om i trädgården och är ett lika stort arv från anläggaren Albin Carlson som fruktträden, saknar sammanhang och skulle må bra av att ses över och framhävas. I vissa fall tas bort helt. Rabatter, som säkert från början varit välfyllda av bärbuskar står tomma och har lämnat marken under träden bar. Det finns en rumskänsla i trädgården som skulle behöva förstärkas, och trädgården saknar helt en vintergrön stomme att vila på. Det leder till att den börjar se vissen och tråkig ut i oktober när blomsterprakten, som är en av trädgårdens största fördelar, börjar sina. Trädgården blir en enda stor brungrå rishög under vinterhalvåret. Även under växtsäsongen kan platsen kännas rörig på grund av den där saknade strukturen av klippta former. Den tycks full av snedvridna stammar, överhängande grenar och risiga buskar som gör det svårt att komma fram. De vintergröna växterna som existerar består av en mahonia i ena hörnet av sittbrunnen, två små undangömda rhododendronbuskar och ett buxbomsklot som står i portrabattens ena kant, omgivet av vintergröna och skugggröna. Under de senaste åren har trädgården skötts mer sporadiskt då gården använts mest som sommarbostad och det spontana sätt som den vuxit fram på har inte tillåtit något övergripande grepp för att ge en helhetsstruktur. Jag tror att det är vad trädgården nu behöver för att kännas mer städad och genom det behagligare.

Figur 8. Översikt. Det som tas bort eller flyttas är markerat i grönt. Träden under det stora äppelträdet rensas bort, likaså träden & bärbuskarna längs med magasinsväggen, flera rosenbuskar & syrenen vid portingången.

Funderingar kring trädgården

Innan skiftena i början av 1800-talet odlades grönsaker och humle i inhägnader, fruktträd stod i fruktlundar, men på gårdstomten fanns i regel inte mycket odlat. Planen användes mest som arbetsyta. Men i och med skiftena började trädgårdar planeras i direkt anslutning till bostaden och även om nyttan av planteringen var noga betonad, kunde trädgården också tillses estetiska inslag.²⁹ I Sverige var trädgårdsutvecklingen intensiv från mitten av 1800-talet och fram till ca 1940. Kunskapen om att sköta en trädgård nådde ut mer allmänt. Många böcker i trädgårdsanläggning och skötsel publicerades under denna tid.³⁰ I de ideal som rådde i början på 1900-talet, då egnahemmen började byggas i industrialismens eftersvallningar, var trädgården praktisk och nyttobetonad. För arbetaren ordnades typritningar och förslag till trädgårdar ritade av arkitekter. Dessa innefattade ofta både små röda hus med vita knutar, flaggstång, prydnadsrabatter och odling av frukt, bär och grönsaker. På stadens plankomgårdade tomter planterades olika sorters träd. Päronsträd var vanligare i staden än på landet.³¹ Kanske var det liknande tankar som fick Albin Carlson att riva ladugårdslängan och anlägga sin fruktträdgård.

Egentligen var kanske tanken på egnahemsträdgården lite förlegad och omodern precis efter andra världskriget, men om det var en *traditionell*, och *gammaldags* trädgård som Albin ville anlägga för att knyta an till den gamla borgargården, så kan det mycket väl ha varit så att det var i handböcker om trädgårdsskötsel och liknande litteratur från hans ungdom som inspirationen hittades. Albin var också en stor experimentariker och hade många olika försöksodlingar. Exempelvis planterade han träd i den mosse som tilldelats gården under borgarskapstiden. De rosor som planterades på gården under 1920- och 30-talet placerades där som säkerhet, om hans egna i trädgården på Nygatan skulle fara illa, fanns ändå en chans till räddning.³²

Trädgården har på sitt eget sätt många av de delar som var byggande element i egnahemsträdgården. Den centrala sittplatsen med det nedsänkta källargolvet som med rabatter och fruktträd kring är en variant på den populära kaffegrottan eller bersån. De många fruktträden placerade i symmetri, runt sittbrunnen och längs kanterna av trädgården. I Nordöstra delen av trädgården kan också anas att träden ursprungligen planterats i tre rätta rader från kortsidan på logen ner mot älven. Tidstypiska sorter, som speglar insikt i den för tiden ivriga fruktförädlingen, planterades för skörd under lång tid och med tanke på hårdighet. Rosor och syrener som var populära prydnadsväxter runt sekelskiftet planterades rikligt, liksom vinbärsbuskar. Att nyttoträdgården låg i den borte delen av tomten, och att den var avdelad från gårdsplanen var också ett typiskt drag i egnahemsträdgården och uppdelningen förstärktes uppfinningsrikt med en friväxande rosenhäck.³³

²⁹ Ilminge. Christina. 2002. Bevara & sköta en gammal trädgård. S 11-16.

³⁰ Ilminge. Christina. 2002. Bevara & sköta en gammal trädgård. S 11-16.

³¹ Ilminge. Christina. 2002. Bevara & sköta en gammal trädgård. S 11-16.

³² Wahlström, Ingri, gammal ägare av Kjellbergsska gården, intervju, 2006-09-13.

³³ Ilminge. Christina. 2002. Bevara & sköta en gammal trädgård. S 11-16: Flinck. Maria. 1994. Tusen år i trädgården. från

Förändringsförslag

Omformningen av trädgården blir försiktig och lågmäld utan stora omvälvningar. Trädgårdens disposition är väl avvägd och har vuxit fram naturligt under lång tid vilket får leda oss att tro att den i fortsättningen också kommer att vara funktionell. Med det menar jag fruktträdgårdens centralt placerade sittplats med rabatter och träd runt och de runt om denna anpassade placeringen av de övriga träden längs kanterna av trädgården. Så egentligen handlar det mer om en uppröjning och en renodling av rummen som redan finns där idag.

Det finns få vintergröna växter i trädgården och det gör att den saknar struktur och den blir något trist under det mörkare halvåret. En genomgående struktur av vintergröna och formklippta häckar som buxbom, idegran och järnek, alla gamla kulturväxter, skulle ge en välbehövlig ram till de andra växterna. Det skulle framhäva trädens skönhet med de lugnande, rakklippta häckarna, och ge ett mer spännande vinterlandskap.

Portrabatten

Ett utrymme att ställa cyklar och vagnar på i närheten av porten har efterfrågats av gårdens ägare. Syrenen, buxbomen och den platt grönladda ytan av vintergröna och skugggröna tas bort, och rabatten läggs igen, nästan helt, med kullersten. Utrymmet in mot hörnet av annexet och grannhuset skulle vinnas på så sätt och bli parkeringsplats. Det låter tråkigt att ta bort en hel rabatt men en klätterhortensia (*Hydrangea petiolaris*) placeras invid väggen på annexet och ger den volym till platsen som den tidigare saknat. Den kommer att ge välbehövlig grönska, en trevlig entré och utblick från köksfönstret. Klätterhortensia- för att den är en gammal kulturväxt och även växer i flera andra trädgårdar i området. Den klarar också den skugga som är på platsen.

Bislagsrabatten

I denna rabatt står en häggmispel. Ett litet prydnadsträd i hörnet av bislaget är en välgörande tanke, då den ramar in portingången och mjukar upp formen lite. Det börjar bli lite för högt och bör beskäras en aning. Perennerna i rabatten består av vit flox och krollilja. Vårblomningen består av snödroppe, krokus och tulpaner, vita och klart röda. Dessa blir kvar som de är, enkelt men vackert. Buxbomsklotet från portrabatten flyttas till denna rabattens andra kant så det blir lite volym och vintergrönt där också.

Gårdshusrabatten

Här står tre rabattrosor av sorterna 'Peace', 'Persian yellow' och 'Else Poulsen' och de står med jämna mellanrum längs husväggen. Resten av rabatten består av bergnepeta framför vit flox och lila höstaster. En snillrik lösning med lång blomningsfägring och färgerna som använts passar fint mot det rödmålade huset, så den rabatten får vara precis som den är förutom att en kant med rundade stenar läggs ut längst in

vid husväggen så att jorden inte kommer åt trästockarna i den gamla husgrunden och skadar den.³⁵

Rosorna är de växter som har odlats längst på Kjellbergsska gården, planterade och skötta som de varit av passionerade rosälskare. De kräver en del skötsel och blir på det sättet en börda för kunden, men behålls ändå för deras lite vräkiga och svulstiga sätt att förgylla gårdsplanen under deras blomningstid.

Sittbrunnen

Ingenting förändras heller i sittbrunnens rabatter. Den har under lång tid skötts med varliga händer och växterna löser av varandra så fint och avvägt att om bara ogrärensningen sköts behövs nästan ingen skötsel i den anspråkslösa planteringen. I en kurs i trädgårdsskötsel som Ingri tagit hos Falkenbergss dåvarande stadsträdgårdsmästare lärde hon sig att strukturen i rabatternas jord skulle bevaras och hon har sedan dess inte rört om i rabatterna.³⁶ De träd som från början är planterade runt sittbrunnen ger behövlig skugga åt rabatterna, har fin karaktär, och ger god frukt. De behöver beskäras men de ramar in denna finurliga fyrkantiga sittplats för bra för att det ska kunna motiveras att ta bort något av dem. Det enda som försvinner är det nyplanterade familjeträdet som helt enkelt placerats för trångt.

En mahonia står i hörnet vid trappan ner till sittplatsen men tas bort och ersätts av tre buxbomsklot. Den runda vintergröna formen kommer att ge lite fasthet åt planteringen och rimmar med buxbomsklotet i bislagsrabatten. Den rosenbusken som står ett stycke bredvid mahonian och som är den enda rest av rosenhäcken sedan 1946 tas också bort. De är båda risiga och det rimmar dåligt med den känsla av ombonad välsköthet som jag tycker mig hitta i borgarträdgårdens uttryck och vill återspegla i trädgården. Buxbomskloten och mattställningen med humle blir då de element som får en uppdelande verkan mellan gårdsplanen och fruktträdgården. Buxbomen känns mer självklar när den är den vanligaste parterrbyggarväxten i borgarträdgården. Nu bildas ingen parterr av kloten precis, men klot är mer lättskötta än parterrknutar och ekot av borgarträdgården blir ändå tydlig.

Södersidan

Nätstaketet som löper från annexet ner till förrådet i slutet av trädgården spärrar av mot grannens buskar. Längst upp mot annexets kortsida (men på grannens sida) står en fläder (*Sambucus nigra*), omgiven av bland annat löjtnantshjärta, kärleksört, höstanemon, strålrudbeckia och höstgullris. Buskarna som följer ner mot annexet på södersidan består av två knähöga rhododendron, några vinbärsbuskar, pimpinellrosor och en forsythia.

Rhododendronbuskarna tas bort, det är uppenbarligen ingen trevlig plats för dem att vistas på. De skrangliga vinbärsbuskarna likaså. En häck av idegran, *Taxus cuspidata* 'Adams', planteras längs med nätstaketet nerifrån förrådet och förbi runt pimpinellrosorna och forsythian. Den blir lägre framför buskarna och rundas av in mot staketet igen. I resten av rabatten upp mot annexet tar perennerna över. Sorten 'Adams' passar bra till häckar och är en hanklon, vilket betyder att den inte kommer att få bär och

³⁵ Thunquist. Stina. Bvggnadsantikvarie. Falkenbergss museum. Samtal 2006-10-12

därmed är mer barnvänlig, även om den fortfarande är giftig. Idegranshäcken ger trädgården en fastare struktur och har en lugnande effekt på kringliggande rabatters färgglada blomning. Rabattens markering svänger när den börjar närma sig annexet och blir bredare upp mot kortsidan.

Men om rabatten snävas in en halvmeter och enstensatt, cirkelrund sittplats läggs nedanför annexets fönster, blir platsen en från övriga huset avskild vrå till eventuella hyresgäster i annexet. Den lilla platsen stensätts med kullersten och förlängs en liten bit så att den sitter ihop in mot gårdsplanen och blir en ca 3 m i diameter stor cirkel. Det blir ingen stor förlust i växtligheten på annexets kortsida. Det som försvinner blir en rhododendron, en vinbärsbuske och en från inköpet felvald gul strålrudbeckia som hade för avsikt att vara lila³⁷.

Figur 10. Annexets kortsida får en avskild sittplats för eventuella hyresgäster. Humlen hjälper till att förstärka avskildheten från gårdsplanen. Sol tills fläderträdet börjar skugga under eftermiddagen.

Framför förrådet

Förrådet som avgränsar tomten österut är rödmålat. Här planterades äppelträd när trädgården anlades, för att bilda en frukträdsspaljé. Tanken var att träden skulle gynnas av den reflekterande värmeutstrålningen från den röda väggen. Men då anläggaren Albin Carlson inte bodde på gården själv och det var han som besatt kunskapen i spaljekonsten, fick träden växa upp utan omsyn av det hantverk som krävs för ändamålet. Idag står tre äppelträd längs husväggen och ett mer nyplanterat, men mer högre körsbärsträd. Under varje träd står en vinbärsbuske.

Figur 11. Häggmispelraden kommer att ge fin vårblooming & vackra höstfärger, idegranen vintergrön stillhet.

Vinbärsbuskarna och träden tas bort. En kompost behövs till gräsklipp och liknande och kan placeras i hörnet på förrådet och nätstaketet i form av en enkel nätkorg. Idegranshäcken kommer att gömma den delvis. Istället planteras häggmispel i en tät rad längs med väggen, med en marktäckande murgröna under. Häggmispelraden har redan en vän i bislagsrabatten och i sitt större och enhetliga antal uppnås en praktfull vårblooming och starka höstfärger.

Staketet och sittplatsen

Staketet tar onödigt ljus och stänger av fult mot östra hörnet och sittplatsen känns inte fräsch längre med sin gamla trall. Familjen är en barnfamilj och varför inte låta barnet få sin lekplats i den här både ljusa och kvällssolsvänliga platsen i trädgården. Stenar utlagda för att markera runt sittplatsen får vara kvar men när trätrallen tas bort kan platsen grävas ur och fyllas med sand. Vid sandlådan placeras en bred bänk där planket tidigare stod. Bred för att den ska få plats att leka på och hålla upp en och annan förälder om de också vill njuta kvällssolen i barnens sällskap.

Nordöstra hörnet

I nordöstra hörnet av trädgården står det största trädet, ett ståtligt äppelträd av sorten 'Queen'. Det är högre än de andra träden och har en murgröneklädd, tvådelad stam. Det blir tillsammans med de små träden runt sittbrunnen utsett till karaktärsträd i den nya trädgården. Runt Queen står flera andra fruktträd men hörnet har blivit mörkt och snårigt av de tätt placerade träden, vinbärs- och rosenbuskarna. De båda 'Ingrid Marie', ett 'Cox's orange', familjeträdet vid sittbrunnen och det körsbärsträd som växer rakt in i kronan på sin stora granne tas bort.

Komposten och planket som skymmer den tas bort för att hjälpa till att göra platsen ljusare, och även här försvinner vinbärsbuskarna. De rosenbuskar som står där skulle nu kunna få det ljus de behöver för att förgylla platsen som de borde och kunde göra. Daggfunkia växer längs staketet och verkar trivas bra i det morgonsolskyddade läget. Den får stå kvar och breda ut sig, kanske mer funkia av en strimbladig sort. Träjon som sporadiskt spridit sig lite varstans i trädgården blir det fler av. Sedan placeras ordentliga trampstenar i natursten, liknande dem som finns i sittbrunnen, ut fram till hörnets två bänkar. Murgröna och nunneört (också en glad självspridare i trädgården) skulle kunna få sprida ut sig runt äppelträdet så att gräsklippningen så småningom kan bli lite mindre tidskrävande på platsen. Det skulle också göra att intrycket i "äppellunden" skulle skilja sig från övriga trädgården och på det sättet förstärka rummets avskiljda karaktär. Bänkarna är i blockhuggen natursten med breda bänkskivor.

Figur 12. Det stora äppelträdet utgör portalen liksom taket till den lilla lunden. Funkia & trähjon som trivs i det lite mörkare hörnet får breda ut sig. Trampstenar & bänkar i sten. Lundkänsla trots att platsen efter rejäl uppröjning blir mycket ljusare.

Ovanför äppellundshörnet, åt logen till står vinbärsbuskar, rosenbuskar och syren. Vinbärsbuskarna tas bort och en låg idegranshäck planteras framför syrenen och längs staketet ner mot äppellunden. Samma effekt av mörkgrönt lugnande och strikta former uppnås här som på motsatta sidan. Häcken kommer att bli bakgrund åt sittbrunnen sett från södersidan och vårprakten i rabatterna och fruktträden kommer att framhävas. Den kommer även fungera som inramning till grannens magnolior på andra sidan planket. Längs kortsidan på logen står en smal träbänk bredvid päronträdet som böjer sin krona över taket och gårdsplanen.

Övrigt

Den största, centrala och mest använda sittplatsen kommer naturligt att hamna på gårdsplanen framför bislaget, mitt emellan husets båda utgångar från köket och sovkamrarna. Här får familjen plats med en stor sittgrupp för många som kan flyttas runt på gården efter solen eller anpassas till antalet gäster. De övriga sittplatserna blir mindre men också mer stationära. I det borgerliga vardagsliv som skildras i den Nederländska konsten verkar umgänget i goda vänners lag, eller den rofyllda vilan i avskildhet varit väsentlig och därför känns det viktigt att betona sittplatserna i förnyelsen av trädgården.

Trädgården är barntrevlig från början med det faktum att den är inhägnad. Gräsmattan på gårdsplanen är skön att vistas på och har sol hela dagen. Mattställningen är rejäl och kan både användas att hänga gungor i och kanske kan bilda ett fotbollsmål. En sandlåda anläggs i den gamla sittplatsen längst ner mot älven.

Det fanns tankar på att anlägga äng i fruktträdgårdsdelen och på så sätt förstärka skillnaden mellan delarna gårdsplan och fruktträdgård ytterligare. Tanken skulle då förankras i idén från trädgårdsarkitekt Sven A. Hermelins artikel från 1939 där han försöker avlasta egnahemsträdgårdens arbetsmästen och undvika klippta gräsytor till fördel för slåtteräng eller betad gräsyta.³⁸ Men i samtal med kunden, som tycker om sin gräsmatta och kan tänka sig att vårda kvar den för att få gå barfota i gräset, bestämdes att den klippta ytan skulle få verka som ett sammanflätande element i stället.

diskussion

I det här arbetet har jag via historieefterforskning och litteraturstudie försökt få fram ett förslag på hur Kjellbergsska gårdens trädgård skulle kunna förnyas. Syftet var också att inventera trädgården som den ser ut idag för att se vad som kunde bevaras och vad som behövde tas bort. Enkelheten i trädgården är viktig att bevara. Den enkla anspråkslöshet som Ingri Wahlström pekat på flera gånger, där inga planteringar är forcerade och inga stora ingrepp har gjorts utan ett sammanhang eftersträfvats. Det är den enkelheten som har gett trädgården sitt intryck av lojhet, ja nästan lathet. Rabatterna har enklast möjligt hamnat i kanterna och i mitten. Växter som hämtats in har placerats ut en i taget och växter som inte fyllt sin funktion har

även plockats bort. Jag vill behålla den anspråkslösa känslan då jag tycker att det kan spegla hur den italienska renässansträdgårdens parterranläggningar och uppdelningar i rum togs in i den lilla stadsträdgården och förminskades i skala – förenklades - gjordes mindre pampig och mer – anspråkslös. I det att de förändringar jag föreslagit genomförs genomgår trädgården den största förändringen på länge. En del flyttas om. Några genomgripande tag har funderats ut som kommer att förstärka intryck. Men det är egentligen inga stora omvälvningar. Målet är att förenkla platsen ytterligare och göra den lite mindre skötselintensiv. Alla bärbuskar har tagits bort och flera av fruktträden för att minska arbetsbördan för familjen. Trädgården har ändå inte blivit alls så lättskött som jag hoppats och den skötselaspekt som finns måste poängteras. Rosenbuskarna kräver skötsel, liksom rabatterna, och de klippta häckarna har kommit till. Men jag tror att skötseln inte kommer att bli svårhanterlig om kunden får information om hur trädgården ska skötas och om ett enklare skötselschema upprättas hoppas jag att på det sättet istället ge kunden grepp om hur de ska handskas med trädgården. Om det ändå känns betungande för familjen kanske skötsel någon gång per år kan hämtas utifrån. Det till förmånen att få behålla de element som gör trädgården så fin.

Det faktum att det inte kommer att kosta mycket pengar har en tanke. Då kunden inte har ett stort trädgårdsintresse tror jag att det skulle kännas som ett hinder att lägga ner mycket pengar i en omgestaltung. Framför allt då trädgården redan från början är härlig att vistas i.

Borgarträdgårdens småskaliga element kan väl gå att renodla i en inhägnad liten trädgård. Möjligtvis den insikten att den verkade vara otroligt prydlig och välskött blir ett problem att efterlikna för en familj som inte har tiden att lägga på trädgården. Men de klippta formerna i idegranshäckar och buxbomsklot hoppas jag ska ge ett prydligt intryck.

I litteraturstudien har jag koncentrerat mig på borgarträdgårdens intryck och inspirationer, men inte gått djupare in på närliggande trädgårdsstilar.

Inventeringen har skett vid flera tillfällen under våren och hösten. Den rika blomningen under sommaren har jag inte kunnat se själv men fått stor hjälp från ägarens egna bilder och Ingri Wahlströms goda kunskap och dokumentation av rabatter.